

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

ДУДКО О. С.,
здобувач кафедри господарського права
(Донецький національний університет)

УДК 346

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТОВАРНИХ СКЛАДІВ ЯК ЗБЕРІГАЧІВ ТОВАРІВ

Розглядається питання визначення поняття товарних складів як зберігачів товарів, що мають статус комерційних господарських організацій, на основі аналізу загальних ознак суб'єктів господарювання обґрунтовано особливість змісту цих ознак щодо товарних складів, шляхом узагальнення яких уточнено визначення поняття «товарні склади».

Ключові слова: товарні склади, господарські організації, суб'єкти господарювання, зберігання товарів, митні склади, зернові склади.

Рассматривается вопрос определения понятия товарных складов как хранителей товаров, имеющих статус коммерческих хозяйственных организаций, на основе анализа общих признаков субъектов хозяйствования обоснованы особенности содержания этих признаков в отношении товарных складов, путем обобщения которых уточнено определение понятия «товарные склады».

Ключевые слова: товарные склады, хозяйственные организации, субъекты хозяйствования, хранение товаров, таможенные склады, зерновые склады.

Considered the question of a definition of the warehouses as custodians of goods with the status of commercial economic organizations, on the basis of the analysis of common signs of economic entities justified especially the content of these signs in respect of the warehouses, by generalizing which clarifies the definition of the concept of «warehouses».

Key words: warehouses, commercial organizations, economic entities, goods storage, customs warehouses, grain warehouses.

Вступ. Процес розвитку ринкових відносин в Україні зумовив суттєві зміни у складі суб'єктів, які здійснюють господарсько-торговельну діяльність, у тому числі допоміжну діяльність, що забезпечує реалізацію товарів шляхом надання відповідних послуг. Такі зміни безпосередньо торкнулися й товарних складів, які мають статус суб'єктів господарювання та на професійних засадах надають іншим суб'єктам послуги, пов'язані із збереженням товарів та їх властивостей. Саме ці склади відіграють істотну роль у просуванні товарів від виробників до інших суб'єктів господарювання та безпосередніх споживачів. У зв'язку з цим у законодавстві повинні бути чітко визначені усі положення щодо правового статусу товарних складів, що надає можливість розмежувати їх з іншими суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність у сфері товарного обігу. Одне із питань, яке потребує такого визначення, стосується уточнення поняття товарних складів.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо уточнення визначення поняття «товарні склади».

В юридичній та економічній літературі товарним складам приділяється суттєва увага. Однак автори частіше піднімають проблемні питання щодо товарних складів як сторони у договорі зберігання майна [1; 2; 3] і набагато рідше – питання їх правового статусу [4, с. 12-16; 5, с. 102-104], чітке встановлення якого неможливо без визначення поняття товарних складів. До того ж, у законодавстві товарні склади розглядаються по-різному. Так, відповідно до ст. 956 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [6] та ст. 294 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [7], – це організація, яка здійснює зберігання товарів на підприємницьких засадах. У той час як згідно з Митним кодексом України (далі – МК України) [8] це: 1) митний режим, відповідно до якого іноземні або українські товари зберігаються під митним контролем із умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ст. 121); 2) відповідним чином облаштоване складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначені для зберігання товарів під митним контролем, або спеціально обладнані приміщення на обмеженій території (ст. 424).

Тобто законодавець у відповідних законодавчих актах товарні склади розглядає, з одного боку, як суб'єкти підприємницької діяльності, що мають статус організації, а з іншого боку – як відповідно облаштовані об'єкти, або як спеціальний режим зберігання товарів. Такий підхід у законодавстві щодо визначення по-

няття товарних складів не сприяє встановленню правового статусу цих суб'єктів господарювання та вказує на необхідність його додаткового дослідження, передусім шляхом уточнення змісту поняття, що розглядається.

Результати дослідження. Поняття товарного складу визначається у ст. 956 ЦК України, відповідного до якої це організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані із зберіганням, на основі підприємницької діяльності. Аналогічне визначення цього поняття міститься у Законі України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» [9], відповідно до якого товарний склад – це організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані із зберіганням, на засадах підприємницької діяльності.

Отже, визначаючи це поняття, законодавець вказує на наявність у товарних складів статусу юридичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності, що спрямована на надання послуг по зберіганню товарів. Однак у наведених вище визначеннях відсутні усі необхідні ознаки, які б належним чином вказували на особливості правового статусу товарних складів.

В російській науковій літературі визначення поняття «товарний склад» було запропоноване А.С. Коломацькою, яка уточнює, що це комерційна організація (юридична особа), яка є професійним зберігачем, що використовує складські документи, та для якої зберігання є основним видом підприємницької діяльності, що відображено в статуті, або діяльність по зберіганню, яка не закріплена в статуті, але підтверджується систематичним характером відповідних операцій і наявністю спеціально обладнаного приміщення (території) [10, с. 45].

Однак і таке визначення не надає повного відображення ознак, які притаманні товарним складам, оскільки у ньому автор обмежується тільки наявністю статусу юридичної особи та змістом їх діяльності. А тому для уточнення поняття товарних складів доцільно взяти загальне визначення поняття суб'єктів господарювання, що закріплене у ГК України, та шляхом виділення особливостей ознак товарних складів уточнити його визначення.

Але, передусім, треба звернути увагу на те, що:

по-перше, поняття, що розглядається, необхідно визначати у множині, тобто не «товарний склад», як це визначено в ЦК України та в Законі України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», а «товарні склади», оскільки вони складаються з різних видів, що зумовлено особливостями змісту послуг, які надаються такими складами, наприклад, видами таких складів є митні, зернові, відомчі склади, склади загального користування тощо; по-друге, відповідно до ЦК України та ГК України товарні склади мають статус комерційних господарських організацій, засновники яких не обмежені у виборі їх організаційно-правових форм господарювання.

А тому у подальшому уточнення визначення поняття товарних складів буде проведено з урахуванням вищенаведеного.

Відповідно до ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

З цього визначення випливає, що основними ознаками таких суб'єктів є: здійснення господарської діяльності, майнова відокремленість, наявність господарської компетенції, легітимність існування в якості суб'єкта господарювання, самостійна відповідальність за результати господарювання. Такі ознаки притаманні й товарним складам, але вони мають ряд особливостей щодо саме цих комерційних господарських організацій, конкретизація яких надасть можливість уточнити визначення поняття «товарні склади».

Першу ознаку цих комерційних господарських організацій можна конкретизувати, виходячи із раніше уточненого визначення поняття «зберігання у товарному складі», під яким пропонується розуміти допоміжну господарсько-торговельну діяльність у сфері товарного обігу, яка опосередковується через договір складського зберігання між товарним складом та суб'єктом господарювання й спрямована на надання послуг по забезпеченню внутрішнього і зовнішнього збереження рухомих товарів (основні послуги), їх властивостей, а також послуг по транспортуванню та/або транспортному експедируванню цих товарів (вторинні послуги) з метою отримання прибутку [11, с. 194].

Отже, безпосереднє здійснення господарської діяльності товарними складами полягає в їх участі в допоміжній господарсько-торговельній діяльності у сфері товарного обігу, шляхом надання послуг по збереженню товарів та їх властивостей, транспортуванні та/або транспортному експедируванні цих товарів.

Майнова відокремленість, як ознака товарних складів, означає наявність у них майна, яке необхідне для здійснення цієї діяльності та досягнення відповідних результатів. Особливість такої відокремленості цих суб'єктів господарювання полягає у тому, що, окрім вимоги мати відокремлене майно, в законодавстві встановлені вимоги щодо того, яким саме майном повинні бути облаштовані товарні склади.

Ці вимоги обумовлені тим, що зберігання товарів в залежності від їх виду можливе тільки за наявності певних умов, тобто коли товарний склад має спеціальне приміщення, обладнання, пристрої, вентиляційну систему забезпечення провітрювання приміщення, систему забезпечення необхідної у ньому температури,

освітлення тощо. Так, у Законі України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» встановлені вимоги до майна товарних складів, яке необхідне для забезпечення схоронності відповідних товарів, що є умовою видачі їм сертифікату, який підтверджує відповідність надання послуг із зберігання на окремі групи товарів, зазначені у сертифікаті. Наприклад, у Технічному регламенті зернового складу визначені вимоги щодо його території, інженерних споруд і мереж, об'єктів виробничого та допоміжного призначення, оздоблень поверхонь виробничих приміщень і обладнань та ін. [12]. Тобто Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» та Технічний регламент зернового складу встановлюють до товарних складів додаткові вимоги щодо їх майна, вимагаючи наявності відповідних територій, приміщень, обладнання, пристроїв тощо.

Тому до майнової відокремленості товарних складів в законодавстві встановлені підвищені вимоги відносно їх майна, оскільки для забезпечення якості товарів, зберігання яких здійснюють ці суб'єкти господарювання, необхідно створення відповідних умов.

Наступна ознака товарних складів полягає в наявності у них господарської компетенції як системи юридичного забезпечення реалізації функцій суб'єкта господарювання. Основним елементом такої компетенції є права та обов'язки, оскільки, на думку інших авторів, саме в них найбільш чітко проявляється правове положення суб'єкта господарювання, закріплене правом, конкретне значення, роль і місце цього суб'єкта серед інших суб'єктів права [13, с. 286]. В юридичній науці питання господарської компетенції відносяться до дискусійних. Але при визначенні змісту цієї ознаки щодо товарних складів, за основу прийнято точку зору В.С. Щербини, який обґрунтовує, що в ГК України йдеться саме про господарську компетенцію суб'єктів господарювання, яка позначається сукупністю їх прав та обов'язків, залежно від обсягу яких є всі підстави розрізняти: загальну, спеціальну (у тому числі виключну компетенцію) господарську компетенцію [14, с. 88].

Відповідно до чинного законодавства товарні склади наділені загальною компетенцією, оскільки норми ЦК України і ГК України не обмежують право цих організацій на здійснення, окрім зберігання товарів, інших видів господарської діяльності, що не заборонені законом. При цьому серед них є й суб'єкти господарювання з виключною компетенцією. До таких суб'єктів відносяться, наприклад, митні склади, які зберігають під митним контролем іноземні або українські товари (ст. 121 МК України), а також зернові склади, які надають послуги із зберігання зерна з видачею складських документів на зерно (Закон України «Про зерно та ринок зерна») [15].

Отже, вказана ознака має різні варіанти прояву щодо товарних складів, які можуть бути наділені як загальною, так і виключною господарською компетенцією, що певним чином залежить від їх сфери господарювання, а також видів товарів, які передаються цим складам для зберігання.

Серед ознак суб'єктів господарювання називається легітимність їх існування в якості саме таких суб'єктів, тобто державне підтвердження законності входження суб'єктів у господарський оборот. Для забезпечення такого входження використовується поняття легітимація що, як правило, пов'язується з державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Разом з тим легітимація охоплює більш широке коло процедур визнання суб'єкта учасником господарських відносин.

Це безпосередньо стосується й товарних складів. Це підтверджується тим, що до таких процедур ще не так давно відносилось отримання ліцензій митними складами, яке було скасовано Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» від 19 жовтня 2010 р. [16]. А в теперішній час до таких додаткових процедур легітимації відносяться: 1) отримання товарними складами сертифіката про відповідність надання послуг із зберігання, наявність якого дає їм право видавати прості і подвійні складські свідоцтва на окремі групи товарів, зазначені у цьому сертифікаті (Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва»); 2) надання митним складам дозволу на зберігання товарів, шляхом внесення інформації про них до Реєстру митних складів (Порядок надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 16 липня 2012 р.) [17].

Отже, й ця ознака має певні особливості щодо товарних складів, оскільки передбачає проходження додаткових процедур в процесі їх легітимації як суб'єктів господарювання.

Щодо такої ознаки, як самостійна відповідальність усім своїм майном (окрім випадків передбачених законодавством) за невиконання, неналежне виконання господарських зобов'язань або порушення правил здійснення господарської діяльності, то її особливість стосовно товарних складів полягає у тому, що вона (відповідальність) визначається законами, наприклад, ЦК України, МК України, законами України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», «Про зерно та ринок зерна» за порушення умов здійснення цієї діяльності, а також договором, у випадках порушення договірних зобов'язань.

Висновки. Узагальнення вищенаведених ознак, що притаманні суб'єктам господарювання, які розглядаються, дозволяє дійти висновку що під поняттям «товарні склади» слід розуміти комерційні господарські організації, створені у будь-якій організаційно-правовій формі, які в межах загальної або виключної компетенції здійснюють допоміжну господарсько-торговельну діяльність у сфері товарного обігу, шляхом

надання послуг по збереженню товарів та їх властивостей, з транспортування та/або транспортного експедирування цих товарів, мають спеціальні приміщення, обладнання, пристрої та інше майно, яке відповідає нормативним вимогам, необхідні дозвільні документи (сертифікат, дозвіл) та несуть відповідальність у межах та порядку визначеному законами та договором.

Вищенаведене визначення поняття товарних складів, враховуючи те, що вони мають статус суб'єктів господарювання, доцільно закріпити в ГК України, що буде сприяти більш чіткому встановленню їх правового статусу, а також розвитку діяльності по зберіганню товарів на цих складах і більш ефективному виконанню покладених на них завдань.

Список використаних джерел:

1. Кравченко І.В. Договір хранения на товарном складі: проблеми регулювання, кваліфікації і застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – Москва, 2004. – 187 с.
2. Котелевская А.А. Правовое регулирование оборота простых и двойных складских свидетельств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. / Котелевская А. А. – Москва, 2006. – 170 с.
3. Чеканов О. Зберігання зерна на зерновому складі [Електронний ресурс] // Юридичний журнал. – 2004. – № 9. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1437>.
4. Коломацкая А.С. Правовой статус товарных складов по российскому законодательству / А.С. Коломацкая // Юрист. – 2004. – № 11. – С. 12–16.
5. Страуниг Э.Л. Товарные склады общего пользования: лицензирование и ответственность // Закон. Журнал для деловых людей. 2001, № 3. – С. 102–104.
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
8. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45; 46-47; 48. – Ст. 552.
9. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва : Закон України від 23 грудня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 136.
10. Коломацкая А. С. Договор складского хранения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – М., 2004. – 224 с.
11. Дудко А.С. К вопросу об определении понятия хранения в товарном складе // Правничий часопис Донецького університету. – 2012. – № 2. – С. 189–194.
12. Про затвердження Технічного регламенту зернового складу: наказ Міністерства аграрної політики від 15 червня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 27. – Том 2. – Ст. 1811.
13. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др.; под. ред. В.К. Мамутова. – К. : Юринком Интер, 2002. – 912 с.
14. Щербина В.С. Поняття та види суб'єктів господарського права // Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за заг. ред. В.С. Щербини. – К. : Юринком Интер, 2012. – С. 84–99.
15. Про зерно та ринок зерна: Закон України від 04 лютого 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 35. – Ст. 258.
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності: Закон України від 19 жовтня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 11. – Ст. 69.
17. Про затвердження Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу: наказ Міністерства фінансів України від 16 липня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 61 – Ст. 2491.

